

Timo Piirainen (1997): *Towards a New Social Order in Russia. Transforming Structures and Everyday Life*. Dartmouth, Aldershot (UK). 254 s.

“The most serious for our family is the question about economy, the changes that have been just catastrophic. Before the political economic change, our standard of living was just about the average, I guess. Now we have come to the poverty line and we stay alive thanks to the old reserves we have made. If everything is going to continue like this, we are, in fact, going to sink below the poverty line”. Vladimir, kirurgi, 46 v. (s. 52)

Timo Piiraisella kävi tuuri. Hänen tutkijan paikkansa osoittautui aitiopaikaksi ainutlaatuisessa ensi-illassa, jonka aiheen on Neuvostoliiton romahtaminen ja Venäjän synty. Siten ei olekaan yllättävää, että hänen juuri julkaistu tutkimuksensa arkielämästä Venäjällä on monesta syystä merkittävä työ, myös politiikan tutkimukselle. Ensinnäkin se ottaa osaa nyky-Venäjää koskevaan, yhä monipuolistuvaan suomalaiseen sosiolitieteelliseen tutkimukseen, jolla on kaikki mahdollisuudet tehdä myös maailmanlaajuisesti merkittävää työtä. Toiseksi Piiraisella on käytettävissään harvinainen haastattelumateriaali, joka koskee köyhtyneen keskiluokan elämää Pietarissa 1990-luvulla. Kolmanneksi, Piirainen pyrkii problematisoimaan olemassa olevia teoreettisia viitekehyksiä, joiden avulla tutkitaan itä-Euroopan transitioyhteiskuntia.

Piiraisen teos on jaettu neljään osaan. Luvussa kaksi hän esittelee työnsä peruskäsitteet ja näkökulmansa meneillä oleviin tapahtumiin. Rakenne/yksilö-jaon kautta tekijä pyrkii tutkimaan nousevaa uutta sosiaalista järjestystä. Koska yhteiskunnan rakenteet ovat muuttumassa, tutkija yrittää osua niin sanotusti liikkuvaan maaliin. Piiraisen mukaan hän ei näin ollen voi käyttää muutoksen analyysissä teorioita ja lähestymistapoja, jotka tutkivat rakenteita. Päinvastoin hänen on tarkasteltava sitä, miten yksilöt selviytyvät ja rakentavat maailmansa. Aktorikeskeisyys ei kuitenkaan ole yksilökeskeisyyttä, sillä tässä yhteydessä yksilöä tärkeämpi kokonaisuus on perhe. Tarkastelemalla perheiden valintoja ja strategioita on tarkoitus valaista prosessia, jonka kautta uusi sosiaalinen järjestys syntyy. Vaikka tutkimuskohteena onkin pietarilaiset keskiluokaiset perheet, tekijä väittää näiden muodostavan edustavan otoksen ja heijastavan muutoksia kaikkialla Venäjällä.

Esiteltyään Max Weberin käsityksiä moderneista yhteiskunnista, tekijä käy läpi – kenties hieman skemaattisesti – suunnitelmatalouden ja markkinatalouden tunnuspiirteitä. Venäjä on siirtymässä yhdestä toiseen, weberiläisittäin statuksesta luokkaan. Samalla syntyy

vät eriarvoisuudet. Miten näitä tulisi tutkia? Weberiläinen näkökulma antaa mahdollisuuden analysoida sosiaalista rakenteistumista markkinoiden luomisen kautta. Piiraisen mukaan esimerkiksi Bourdieun lähestymistapa soveltuu vain vakaiden yhteiskuntien tutkimiseen.

Vaikka Piirainen näin hylkääkin Bourdieun teorian, hänen työnsä perustuu malliin, joka on hyvin bourdieulainen strategioineen, resurssien konvertointineen ja habituksineen. Miksi kieltää ilmeinen? Tarve painottaa tutkimuksen omalaatuisuutta? Bourdieun teorian puutteet olisivatkin antaneet mahdollisuuden kehittää Bourdieun mallia. Koska Piiraisen työ perustuu laadulliseen aineistoon, hän painottaa työnsä induktiivista luonnetta.

Haastattelutyön ovat tehneet Venäjän tiedeakatemian Pietarin sosiologian laitoksen tutkijat. Tekijän mukaan haastattelijat ovat onnistuneet luomaan luottamuksellisen suhteen haastateltaviin, jotka ovat pietarilaisen keskiluokan (koulutettuja ammattilaisia) jäseniä. Tekijä antaa ymmärtää, että häneltä suhteen luominen ei olisi kenties onnistunut. Metodologisesti Piirainen valitsee RTC:n (*rational choice theory*), jonka avulla hän voi mielestään parhaiten selvittää aktoreiden toimia.

Puoli-strukturoidut haastattelut tehtiin Pietarissa 350 000 asukkaan esikaupungissa vuosina 1993-1996. Ainakin toinen vanhemmista oli läsnä perheiden haastatteluissa. 20 perhettä haastateltiin toistamiseen 2-2 1/2 vuotta myöhemmin. Paljolti haastattelumateriaaliinsa nojautuen Piirainen tutkii kahdessa seuraavassa luvussa, miten ihmiset selviytyvät uudessa epävarmuuden tilanteessa ja miten työ ja työympäristö ovat muuttuneet Neuvostoliiton romahduksen jälkeen. Neljännessä luvussa hän analysoi neljän perheen tilannetta Pietarissa. Viidennessä luvussa, jota kenties voidaan pitää eräänlaisena makroanalyysinä, hän tarkastelee muutoksia siirtymisenä luokkayhteiskuntaan.

Ketkä rikastuvat? Egor Gaidarin mukaan (*Gosudartsvo i evolyutsiya* [Valtio ja kehitys], 1995, s. 150) tietyt korkeat virkamiehet ja osuuskuntien pomot. Ketkä köyhtyvät? Timo Piiraisen mukaan mm. urbaanin koulutetun keskiluokan tietyt osat. Suurin osa haastattelumateriaalia onkin surullista luettavaa. Inflaatio sekä palkanmaksun ja työn epävarmuus johtavat eri yhteyksistä (esimerkiksi latinalaisessa Amerikassa) tuttuun köyhyyden kierteeseen. Elokuviissa käynnistä tulee luksusta, rikkoutunutta tv:tä ei ole varaa korjata tai uusia, vähäiset rahat menevät ruokaan. Suuria ostoksia ei tehdä. Pysyvät työpaikat häviävät tai ovat vaarassa hävitä, samoin kuin ilmainen sosiaaliturva ja sosiaaliset palvelut. Erilaiset enemmän tai vähemmän lailliset sivuhommat rehottavat. Eräät perheet kasvattavat ruokaa kotona ja ryhtyvät viljelijöiksi, toiset muuttavat maalle luontaistalouteen. Jevgeni on 32-vuotias tehdastyöläinen ja hänen vaimonsa Tatiana 32-vuotias myyjätär. Heillä on kolme lasta. Jevgenin äiti matkustaa joka vuosi huhtikuussa maalle Tverin seudulle viljelemään perheen tonttia.

Hän palaa Pietariin marraskuussa. Käytännössä kaikki perheen ruoka tulee maalta. Jevgeni kertoo, että “I bring enormous loads of food from there. When I come back from there, I carry stuff even with my teeth” (s. 78). Monissa tapauksissa säästöt hupenevat pikkuhiljaa ja terveys menee, lasten ja vanhusten ensimmäisinä. Vuonna 1993 1/3 pietarilaisista perheistä eli absoluuttisen köyhyysrajan alapuolella.

Teoksessaan tekijä keskittyy ennenkaikkea ns. kolmen sukupolven (isovanhemmat, vanhemmat ja lapset) perheiden kolutus- ja selviytymistrategioiden analyysiin. Hän erottaa toisistaan kaksi selviytymistrategiaa: puolustuksellinen traditionalismi, joka yhdistyy melko suoraan neuvostotalouden toimintamalleihin, ja ns. uudet strategiat, jotka vuorostaan kytkeytyvät markkinatalouteen ja ylläpitävät “keskiluokkaista habitusta” (s. 86). Hän erottaa toisistaan kolme talouden sektoria: valtiontalous, markkinatalous ja epävirallinen talous. Näitä vastaavat tekijän mukaan kolme investointistrategiaa: markkinaorientoitunut, traditionaalinen ja proletaarinen. Ensimmäinen näistä tukee keskiluokan syntymä investointien kautta sekä markkinatalouteen että neuvostotalouteen. Tämän ryhmän nouseva sosiaalinen liikkuvuus kontrastoituu sekä traditionaalista että proletaarista strategiaa soveltavien laskevaan sosiaaliseen liikkuvuuteen, joka seuraa investoinneista neuvostotalouteen ja epäviralliseen talouteen. Näitä jakoja vastaavat kolme luokkaa: keskiluokka, “kansaa” ja proletariaatti.

Piirainen tarkastelee myös venäläisen poliittisen kulttuurin ja käyttäytymisen tiettyjä piirteitä osana laajempaa sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä. Suhtautuminen politiikkaan on passiivista, halveksivaa tai välinpitämätöntä. Valta nähdään abstraktina (*vlast*) ja samalla personifioituneena suuriin johtajiin (esimerkiksi Lebed tai Zhirinovski). Tekijän mukaan transitionaalissa Venäjässä on voimassa eräänlainen pinnallinen demokratia, joka historioitsija Richard Pipesia mukaillen “appears conservative but is in fact thoroughly anarchist” (s. 217). Jos taloudellinen selviytyminen vaatii markkinaorientoitunutta strategiaa, poliittinen selviytyminen näyttää johtavan passiivisuuteen ja syrjäytymiseen.

Onko tilaus Zhirinovskille olemassa? Ainakin monet pietarilaisten tutkijoiden haastattelemat keskiluokan jäsenet olivat epätoivoisia ja vaaleilla ei nähty olevan mitään merkitystä. Zhirinovski tai ei, ainoa asia johon he näyttivät luottavan oli oma työ. Oli turha odottaa valtiolta viime hetken apua. 30-vuotiaan kotirouvan Ninan lausunto heijastaa laajempaa käsitystä: “We have come to the conclusion that you have to trust only in your won effort. You must not expect that somebody else will help you” (s. 177). Erään tuottuneen yksityisyrittäjän lausunnossa tulee esille poliitikkoja kohtaan suunnattu viha ja halveksunta: “...all these Yeltsins, they are rubbish. The most terrible thing they have done and for what, I think, they are some day going to be condemned in

the court, is that they took away from the people their future. They gave a chance to steal and to rob the country legally and in the open”. (Vasili, yksityisyrittäjä, 50 v., s. 74)

Kuten kaikkia historiallisen ensi-illan etuoikeutettuja tarkkailijoita myös Piirasta kohtaan asetetaan epäilemättä epätavallisen kovia ennako-odotuksia. Lisäksi suomalaisen tieteen rahoitusrakenne lisää entisestään paineita. Esitysteknisesti työ olisi voinut olla parempi. Koska tekijä ei pitäydy induktiivisessa lähestymistavassa, teksti heilahtelee mikro- ja makrotasojen välillä integroimatta näitä vakuuttavasti sujuvaan narratiiviin.

Teoreettisesti Piirainen yhdistää Weberin Bourdieu'hön ja RTC:hen. Mainostettu uusi teoreettinen läpimurto, joka olisi saattanut vaatia keskittymistä yhden menetelmän kehittämiseen, jää kuitenkin toteutumatta. Heilahtelu makron ja mikron välillä heijastuu myös työn rakenteeseen, joka ei ole suoraviivainen. Last but not least, olisi ollut aiheellisesti yksityiskohtaisemmin keskustella tutkimusasetelmasta (tutkija ei itse tee haastatteluja) ja sen eduista/haitoista tutkimustyön kannalta. Kaikesta huolimatta Piiraisen työ on tärkeä, se antaa paljon tietoa ja nostaa mielenkiintoisia kysymyksiä myös politiikan tutkimukselle, esimerkiksi köyhtymisen ja poliittisen vieraantumisen suhteista.

NIILLO KAUPPI